

© Uluslararası
İnsan Bilimleri
Dergisi
ISSN: 1303-5134

www.insanbilimleri.com

Cilt: 4 Sayı: 2 Yıl: 2007

Unutulmuş bir Osmanlı bestekarı: Ali Şîrûganî Dede

Dr. M. Emin Soydaş*

Özet

Osmanlı dönemindeki dinî musikinin en önemli isimlerinden birisi olan Ali Şîrûganî Dede hem kendi zamanında hem de daha sonra bu alanda şöhret sahibi olmasına rağmen günümüzde hak ettiği ölçüde tanınmamaktadır. Bu makalede Ali Şîrûganî Dede tanıtılıp, musikişinaslığı, bestekarlığı ve eserleri hakkında bilgi verilerek Osmanlı müziği tarihindeki konumu ve özellikle dinî musikideki önemi vurgulanmakta ve konu ile ilgili bazı yeni bilgiler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: dinî musiki, Osmanlı Türk müziği, bestekar, Ali Şirugani, ilâhi

A forgotten Ottoman composer: Ali Şîrûganî Dede

Dr. M. Emin Soydaş

Abstract

Although being one of the major composers of religious music in the Ottoman era, Ali Şîrûganî Dede, who was famous throughout his life as well as afterwards, is not known nowadays much well as he deserves. In this article Ali Şîrûganî Dede is introduced and information is given on his musicianship and his works, while his situation in the history of Ottoman music is pointed out and especially his importance with regard to religious music is emphasized. Some new information about the subject is also presented within this work.

Keywords: religious music, Ottoman Turkish music, composer, Ali Şirugani, ilâhi

---

* emin.soydas@hotmail.com

M. Emin Soydaş: *Unutulmuş bir Osmanlı bestekarı: Ali Şîrûganî Dede.*

Osmanlı musikisinin 17. yüzyıldaki en önemli temsilcilerinden olmanın yanı sıra tüm Osmanlı müzik tarihinin de dinî eser bestekarı olduğu alanında en önde gelen isimlerinden birisi olan Ali Şîrûganî Dede'nin ismi bugün neredeyse tamamen unutulmuş görünmektedir. Bestekarı klasik müzik bestekarı ve dinî müzik bestekarı diye bir ayrıma tabi tutmak mümkün değilse de, halen şöhret sahibi olan Osmanlı dönemi bestekarlarının çoğunun esas alanının klasik müzik olduğu bir gerçektir. Aslında bu durum Cumhuriyet öncesi dönem için de geçerli ve doğaldır ancak dinî müzik denilen türün birtakım toplumsal reformların dolaylı sonucu olarak önce icra alanlarının neredeyse yok olmakla karşı karşıya kalması ve geleneksel aktarım yollarının büyük oranda ortadan kalkması, daha sonra da zaten kısıtlı ve yetersiz olan geleneksel Türk müziği eğitimi kapsamında yer almaması bu türün genel yaygınlığını olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca bir yandan toplumun çoğunluğu tarafından tercih edilen geleneksel müzik eserleri ve bu müziğin güncel uzantıları eskisinden daha fazla klasik müzik eksenli olurken, diğer yandan dinî musikinin eskiye oranla çok daha dar bir alanda kendine yer bulması da göz ardı edilmemelidir. Böylece eserlerin bir kısmı ilgilenenlerce öğrenilmeye devam etmişse de hem repertuar ve icra konularında büyük gerileme yaşanmış, hem de bestekar isimleri de dahil olmak üzere bu müzik türü hakkındaki genel bilgi oranı musikişinaslar veya müzikle ilmi olarak uğraşanlar arasında bile oldukça azalmıştır. Bu makalede hakkında bilgi verilecek olan Ali Şîrûganî Dede de bu bilgi eksikliğinden nasibini almış önemli isimlerden birisidir ve bir zamanlar sahip olduğu şöhretini yeniden kazanamayacak olsa bile, en azından temsil ettiği müzik geleneğinde nasıl bir yere sahip olduğunun bilinmesini fazlasıyla hak etmektedir.

Ali Şîrûganî Dede birçok Osmanlı bestekarı gibi İstanbul'da doğmuştur.¹ Doğum tarihi kesin olarak belli olmamakla birlikte diğer bilgiler göz önünde bulundurulduğunda² 1640'tan önce doğmuş olduğu tahmin edilebilir. Ailesi, öğrenimi ve genel anlamda hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Halvetîlik'in kollarından olan Gülşenî tarikatine girdikten sonra³ "Derviş Ali" olarak anılmaya başlamış, daha sonraki zamanlarda ise "Dede" ünvanı ile meşhur olmuştur. İntisab etmiş olduğu Şeyh Sinân Efendi'nin vefatı üzerine Şehremini'deki Hulvî tekkesi şeyhliğine tayin edilmesiyle tasavvuf alanındaki ilerlemesine devam eden ve

¹ Şeyhülislam Esad Efendi, *Atrab-ül Âsâr fî Tezkireti Urefâ-il Edvâr*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, nr.6204, v.15b (Eser 1725 yılı civarında yazılmıştır.); Hakkı Tekin, *Şeyhülislam Esad Efendi ve Atrabü'l-Âsâr Fi Tezkiret-i Urefâ'il-Edvâr Adlı Eseri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1993, s.77

² Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi – Dinî Eserler*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1942-43, c.1, s.137

³ Esad Efendi, a.g.e., v.15b; Tekin, a.g.e., s.77

M. Emin Soydaş: *Unutulmuş bir Osmanlı bestekarı: Ali Şîrûganî Dede.*

1714 yılında vefat edene kadar 19 yıl bu görevi sürdüren Dede'nin mezarı da günümüzde mevcut olmayan bu tekkenin haziresinde idi.⁴ Çeşitli tarikatlarda olduğu gibi, bazı Gülşenîlik mensupları için de “dede” ünvanının kullanıldığı bilinmektedir⁵ ve Ali Şîrûganî'ye de bu münasebetle verilmiş olmalıdır.⁶ “Şîrûgan” kelimesi ise “şîr” ile “rûgan (revgan)” kelimelerinin oluşturduğu ve “susamyacı” anlamında kullanılan “şîr-i rûgan”⁷ tamlamasının kaynaşmış şekli olup “şîrûganî” lakabı da kişinin susamyacı ile meslek veya uğraş anlamında bir ilgisi olduğunu ifade etmektedir.

Ali Şîrûganî Dede'nin musikideki hocalarının kim olduğu hakkında kesin bir bilginiz olmamakla birlikte mensup olduğu tekkede bu ilmi öğrendiği⁸ ve Hafız Post'un öğrencilerinden olduğu⁹ şeklinde kayıtlar mevcuttur. Gayretli ve azimli bir öğrenci olduğu kaydedilen Dede bir süre sonra da müzikte “üstad” ve “ehliyet sahibi” olarak kabul edilecek bir seviyeye ulaşmıştır.¹⁰ Bir Gülşenî dervîşi ve sonrasında da şeyhi olması sürecinde musiki alanındaki ilerlemesi sonucu yüksek kabiliyete sahip bir hânende, zâkir ve bestekar olarak tanınmış olan ve muhtemelen diğer birçok büyük bestekar veya zâkirbaşı gibi hafızasında yüzlerce eser bulunan Dede'nin sesi, okuyuş üslubu ve konuşma dilinin de çok güzel olduğu bildirilmektedir.¹¹

Ali Şîrûganî Dede 600'den fazla savt, tesbîh, nât, tevşîh, durak ve ilâhi ile 100'e yakın murabba beste ve semâi bestelemiştir.¹² Dede'nin genellikle en büyük dinî eser bestekarı olarak nitelenmesinin başlıca sebebi de Osmanlı dinî musikisi tarihinde bu sayıda eser besteleyen başka bir şahsın bilinmemesidir. Söz konusu 600'den fazla dinî eserin şu an itibarıyla 450 civarındaki kısmının makamı ve güftesi¹³ ile 36 tanesinin bestesi¹⁴ tespit

⁴ Ergun, a.g.e., c.1, s.137; Mustafa Uzun, “*Huvî Cemâleddin*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.18, İstanbul 1998, s.347

⁵ Süleyman Uludağ, “*Dede*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.9, İstanbul 1994, s.76; Mustafa Kara, “*Gülşenîyye*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.14, İstanbul 1996, s.257

⁶ Öztuna'ya göre ise yaşlılığından dolayı ve hürmeten bu ünvanla anılıyordu. (Yılmaz Öztuna, *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, c.1, s.53)

⁷ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1970, s. ilave-104; Bu kelime “şırılağan” olarak günümüz Türkçe'sinde de aynı anlamda kullanılmaktadır.

⁸ Esad Efendi, a.g.e., v.15b; Tekin, a.g.e., s.77

⁹ Nuri Özcan, “*Hafız Post*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.15, İstanbul 1997, s.101

¹⁰ Esad Efendi, a.g.e., v.15b; Tekin, a.g.e., s.77

¹¹ Esad Efendi, a.g.e., v.16a; Tekin, a.g.e., s.77; Öztuna, a.g.e., c.1, s.53

¹² Esad Efendi, a.g.e., v.16a; Tekin, a.g.e., s.77; Suphi Ezgi, *Naẓarî ve Amelî Türk Musikisi*, İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, İstanbul 1933-53, c.2, s.63; c.4, s.39; Ergun, a.g.e., c.1, s.183-260

¹³ Nuri Özcan, “*Ali Şîrûganî*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.2, İstanbul 1989, s.454

¹⁴ Hüseyin Akpınar, *Gülşenîlik'te Musiki ve Musikîşinaslar*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Şanlıurfa 2004, s.178-215; Ali Rıza Şengel, *Türk Müsîkîsi Klâsikleri – İlâhîler*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1979-82, c.1, s.121; c.2, s.42, 82-83, 97; Abdülkadir Töre, *Türk Müsîkîsi Klâsikleri – İlâhîler*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1984-96,

M. Emin Soydaş: *Unutulmuş bir Osmanlı bestekarı: Ali Şîrûganî Dede.*

edilmiştir. Bunlardan notaları yayınlanmış olan bazılarının bile bestekarı meçhul olarak gösterildiği göz önünde bulundurulursa, bestekarı bilinmeyen bazı ilâhilerin ve Gülşenî savtlarının da Dede'ye ait olma ihtimalinden söz edilebilir. Dede'nin beste ve semâilerinden ise günümüze ulaştığı tespit edilen yoktur, ancak bunlardan bir kısmının güftesi çeşitli el yazması güfte mecmualarında yer almaktadır.¹⁵

Ali Şîrûganî Dede dinî bestelerinde en çok eviç, mâhur ve hüseyinî makamlarını kullanmıştır. Bunlar aynı zamanda o dönemin dinî musikide en çok kullanılan makamlarının başında gelmektedir. Güfte olarak ise Dede en çok Niyâzî-i Mısrî ve İsâ Mahvî'nin şiirlerini tercih etmiştir. Bu iki isimden başka, bestelediği şiirler Abdülehad Nûrî, Eşrefoğlu Rûmî, Şemseddîn-i Sivasî, Abdülkerîm Fethî gibi çoğu Halvetî olan mutasavvıf şairlerle Sultan II. Mustafa'ya aittir.¹⁶

Ali Şîrûganî'nin güfte mecmualarındaki besteleri genellikle “Dede” başlığı altında yer almakta, ayrıca “Dervîş Ali”, “Dervîş Ali Şîrûganî”, “Ali Dede”, “Dervîş Ali Sinânî”, “Şeyh Ali Sinânî-i Halvetî” şeklindeki ifadelerle de rastlanmaktadır. Bu “Sinânî” mahlasını şeyhi Sinân Efendi münasebetiyle almış olmalıdır. 19. yüzyılda büyük bestekar Hamâmîzâde İsmâil Dede'nin zamanla sadece “Dede” veya “Dede Efendi” olarak anılmaya başlaması sebebiyle Ali Şîrûganî Dede'nin eserleri bazen “Dede-i Atîk”¹⁷ başlığıyla da yazılmıştır. Fakat yine de bazı karışıklıklar olmuş, Ali Şîrûganî Dede'nin birtakım bestelerinin İsmail Dede'ye ait olduğu sanılmıştır.¹⁸

Şeyhülislam Esad Efendi'nin bestekarlardan bahseden *Atrab-ül Âsâr fî Tezkireti Urefâ-il Edvâr* adlı eserinde Dede'nin “fenn-i mûsikî”de benzersiz olgunluğa sahip bir üstad olduğu belirtilerek, her bir eserinin müzik ilminin kuralları doğrultusunda sanatlı ve eksiksiz olduğu ve müzikten anlayanlar tarafından gerçekten çok beğenildiği kaydedilmektedir.¹⁹ Günümüze ulaşmış çok az sayıdaki bestesi bile bu tespitleri doğrulamak için yeterli

c.5, s.114-15; c.6, s.40-41, 149; Anonim, *Türk Musikisi Klasiklerinden Temcit Na't Salât Durak*, İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, İstanbul 1945, s.49; Meral Şengüler, “*Tebrîz Makamı Üzerine Bir İnceleme*”, *Müzik ve Bilim*, sy.6, 2006, nota 1, (çevrimiçi) http://www.muzikbilim.com/6e_2006/senguler_m.html, 1 Haziran 2007; Öztuna, a.g.e., c.1, s.53-54; Bu eserlerin beş tanesi notalarda başka bestekarlara kayıtlı olarak gösterilmişse de, güfte mecmualarındaki makam, usûl, güfte ve form kayıtları esas alınarak bunlar Ali Şîrûganî Dede'ye ait olarak kabul edilmiştir. Yukarıdaki doktora tezinde verilen notalar için ayrıca kaynak gösterilmemiş, sadece bu tezde bulunmayan notaların yerleri belirtilmiştir. Bu eserlerin listesi makalenin sonunda verilmiştir.

¹⁵ Ergun, a.g.e., c.1, s.140

¹⁶ Ergun, a.g.e., c.1, s.183-260; M. Emin Soydaş, *18. Yüzyıla Ait Bir Elyazması Mecmuada Dinî Musiki Güfteleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001, s.20-29

¹⁷ Eski Dede anlamındadır.

¹⁸ Ergun, a.g.e., c.1, s.138-39

¹⁹ Esad Efendi, a.g.e., v.16a; Tekin, a.g.e., s.77

M. Emin Soydaş: *Unutulmuş bir Osmanlı bestekarı: Ali Şîrûganî Dede.*

görülebilir. Bazı eserleri tek başlarına Dede'nin müzik bilgisi ve bestekarlık yeteneğini açıkça ortaya koyabilecek nitelikte olup, basit görünen ilâhilerinin bile nağmeleri ve güfte taksimatında büyük bir ustalık ve ince bir sanat zevki fark edilmektedir. Dede'nin günümüze bestesi ulaşmış eserlerinin zamanında sadece İstanbul'da değil Anadolu ve Rumeli'nin de birçok yerinde meşhur olduğu anlaşılmaktadır, fakat bunlar birçok kişi tarafından belki de bestekarı bilinmeden söylenip dinlenmiştir.²⁰

Ali Şîrûganî Dede esas şöhretini Sultan IV. Mehmed zamanında kazanmıştır.²¹ Sultan II. Süleyman, Sultan II. Ahmed, Sultan II. Mustafa ve Sultan III. Ahmed devirlerini de gören Dede, yaşadığı devrin en büyük musikişinaslarından biri olmuş ve sonraki zamanlarda da eserleri vasıtasıyla bu şöhretini devam ettirmiştir. Dede'nin zamanında kaleme alınmış bir el yazması güfte mecmuasında yer alan dinî musiki formundaki bestelerin üçte biri Dede'ye aittir²² ve bu eserde yer alan bir kayıta kendisi “hâce-i zamân olan Dervîş Ali el-meşhûr Dede” şeklinde nitelenerek zamanının hocası olduğu belirtilmektedir.²³ Ali Şîrûganî Dede'nin çağdaşı olan bir diğer kaynakta Bursalı Salih Çelebi'den bahsedilirken onun “müzik ilminin anne ve babası” olan “benzersiz üstad” Gülşenî Dervîş Ali'den zikir ve savt öğrendiği kaydedilmiştir.²⁴ Yine aynı devirde yaşamış olan büyük bestekar Kutbünnâyî Şeyh Osman Dede *Rabt-ı Ta'bîrât-ı Mûsikî* adlı eserinde Ali Şîrûganî Dede'den “âlimlerden bir velî kişi” olarak bahsetmekte ve onun savt ve zikirler tasnif edip ilâhiler bestelediğini söylemektedir.²⁵ Ali Şîrûganî Dede'nin şeyhlik vazifesinde bulunduğu Hulvî tekkesi, Dede'den sonra Şîrûganî tekkesi olarak anılmaya başlamıştır. Hatta bazı eserlerde tekkenin kurucusu Hulvî Mahmud Efendi'den bahsedilirken bile tekkenin adı Şîrûganî tekkesi olarak geçmektedir.²⁶ İsmi mecmualarda birkaç değişik şekilde kayıtlı olan Ali Şîrûganî Dede için çoğu zaman sadece “Dede” ünvanı yeterli görülmüştür.²⁷ Dede'nin vefatından bir yüzyıldan fazla bir zaman sonra, bir Ramazan gecesi Sultan II. Mahmud huzurunda okunduğu aktarılan üç ilâhiden ikisinin Dede'ye ait olması kuvvetle muhtemeldir.²⁸ Bütün bu kayıtlar göz önünde

²⁰ Ergun, a.g.e., c.1, s.141-42

²¹ Esad Efendi, a.g.e., v.15b; Tekin, a.g.e., s.77

²² Anonim, *Güfte Mecmuası*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum Bölümü, nr.637 (Eser 1700 yılı civarında yazılmıştır.); 14 numaralı dipnotta adı geçen tezin konusu bu mecmuadır.

²³ *Güfte Mecmuası*, v.18b

²⁴ İsmail Belig, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*, Bursa 1885, s.526; Ergun, a.g.e., c.1, s.140

²⁵ Süleyman Erguner, *Kutb-ı Nâyî Osman Dede ve Rabt-ı Ta'bîrât-ı Mûsikî*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1991, s.130-31

²⁶ Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1915-24, c.1, s.61

²⁷ Ergun, a.g.e., c.1, s.138-39

²⁸ Hızır İlyas Ağa, *Târîh-i Enderûn*, İstanbul 1859, s.307

M. Emin Soydaş: *Unutulmuş bir Osmanlı bestekarı: Ali Şîrûganî Dede.*

bulundurulduğunda Dede'nin büyük bir şöhret sahibi olduğu, bestelerinin uzun yıllar geniş bir çevrede meşhur olup zâkirler ve müezzinler tarafından en çok tercih edilen eserler arasında yer aldığı anlaşılmaktadır.

Ali Şîrûganî Dede'nin vefatından iki yüz yıl sonra ise durum biraz farklıdır. 1930'lu yıllarda o zamanki İstanbul Konservatuvarı'nın yayınladığı notalarda "Dede-i Atîk" olarak adı geçen şahsın Ali Şîrûganî Dede olduğunun bilinmediği ve Derviş Ali ile Dede'nin aynı kişi olduğunun farkında olunmadığı görülmektedir.²⁹ Bunlar her ne kadar bu yayınları hazırlayanların bilgi eksikliğini göstermekte ise de Dede'nin eski şöhretinin kalmadığının da bir işaretidir. Yine aynı dönemde Suphi Ezgi, Derviş Ali'den bahsederken önce sadece iki eserinin o döneme ulaştığını belirtip sonra üçüncü bir eserini daha yayınlamış, bundan kısa bir süre sonra ise konuyu daha iyi bildiği belli olan S. Nüzhet Ergun Ali Şîrûganî Dede'nin 25-30 civarında eserinin halen bilinmekte olup bunların çoğunun da meşhur olduğunu kaydetmiştir.³⁰

Büyük bestekar Mustafa İtrî Efendi, Ali Şîrûganî Dede ile aynı devirde yaşamıştır, hatta vefat tarihleri de birbirine çok yakındır. Sadece yaşadıkları dönemin değil, tüm Osmanlı musiki tarihinin en önemli simalarından olan bu bestekarlardan İtrî'nin halen mevcut olan haklı şöhretine karşın Ali Şîrûganî Dede'nin neredeyse tamamen unutulduğunu görmekteyiz. Yukarıda bahsedilen tüm özelliklerine rağmen aslında ne Osmanlı devrinde ne de sonrasında Dede'nin İtrî gibi şöhretli olması beklenemez. Osmanlı döneminde de klasik musiki dinî musikiye oranla daha yaygın bir icra alanına sahip olmuştur. Bunun başta gelen sebebi de dinî musikinin çoğunlukla işlevsel olması, yani belli zamanlarda belli dinî merasimlere eşlik olarak icra edilmesidir. Sadece müzik dinlemek amacıyla veya bir sanat etkinliği olarak tercih edilen tür klasik musikedir ve bu durum doğal olarak onu daha yaygın kılmıştır. Eserin bestekarının kim olduğu klasik musikedeki daha çok önem arz etmiş ve her ne kadar meşk yoluyla aktarılmış olsa da bestekarın ismi daha çok vurgulanmış ve kaydedilmiştir. Ayrıca geleneksel müziğin sanat ve sanatçı bağlamında ele alınıp değerlendirilmesi de genelde klasik musiki eserleri üzerinden olmuş ve olmaktadır. Esad Efendi'nin yukarıda adı geçen eserinde, dinî musiki formlarında 600'den fazla bestesi olduğu belirtilen Ali Şîrûganî Dede'nin

²⁹ Ergun, a.g.e., c.1, s.139-40; Anonim, *Türk Musikisi Klasiklerinden İlahiler*, İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, İstanbul 1931-33, c.1, s.5, 29; c.2, s.67

³⁰ Ezgi, a.g.e., c.2, s.63; c.4, s.39; Ergun, a.g.e., c.1, s.140

M. Emin Soydaş: *Unutulmuş bir Osmanlı bestekarı: Ali Şîrûganî Dede.*

eserlerine örnek olarak verilenlerin bile klasik musiki formlarında olduğu görülmektedir.³¹ Bütün bunlar esas itibariyle dinî musikinin – yüksek sanat değeri olsa bile – sanat kaygısı taşımaktan ziyade öncelikle işlevsel olmasıyla uyuşan durumlardır. Bestekarlar genellikle hem dinî hem de klasik formlarda eser bestelemekle birlikte, çoğu bu alanlardan birine ağırlık vermiş ve büyük bestekarlardan klasik musikiye yönelmiş olanlar daha geniş ve uzun süreli bir şöhrete sahip olmuşlardır. İtrî ve Ali Şîrûganî Dede bu durumun en güzel örnekleridir. Ancak tüm bu sebepler dinî musiki konusunda günümüzdeki genel bilgi eksikliği veya yokluğunu açıklamak için yeterli değildir. Söz konusu durum bu türün bugünkü konumuna geliş sürecine bağlı olarak şekillendiği için bununla ilgili sebeplerin de göz önünde bulundurulması gerekir.

İtrî'nin Türk müziği tarihindeki müstesna yeri bütün formlarda, çok sayıda ve sanat değeri yüksek eser vermiş ve bu müziğin tarihî seyrinde belirleyici rol oynamış olmasından kaynaklanmaktadır. Aslında İtrî sadece klasik değil, çok az sayıda eser bestelemesine rağmen dinî musiki alanında da çok önemli bir isimdir. Ali Şîrûganî Dede o devrin bu konuda en büyük ismi olsa da, bestelendikten sonra bugüne kadar ve bugün de milyonlarca kişi tarafından bilinip söylenen ölümsüz şaheserler “Tekbir” ve “Salât-ı Ümmiye” İtrî'ye aittir. İtrî'nin teravih namazı sırasındaki makam değiştirme uygulamalarının da düzenleyicisi olduğu kabul edilir. Ayrıca bestelediği bir nât Mevlevî âyinlerinin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Bu iki bestekarın yaklaşık toplam eser sayılarının günümüze ulaşan eserlerine olan oranları hemen hemen aynıdır. 1000'den fazla eser bestelediği bilinen İtrî'nin şu an itibariyle 49 eserinin³², 700'den fazla bestesi olduğu kaydedilen Dede'nin de 36 eserinin³³ günümüze ulaştığı tespit edilebilmiştir. Nota geleneği olmayan Türk müziğinde, yakın zaman önce başlayan notaya alma uygulamasına kadar geleneksel meşk sistemiyle ulaşabilmiş eser sayısını, bestelerin yaygınlığı ve dolayısıyla da bestekarın şöhreti ve kabiliyeti açısından bir gösterge olarak kabul edebilir ve aynı dönemde yaşamış kişileri bu anlamda karşılaştırabiliriz. Bu açıdan baktığımızda, unutulmuş olduğunu söylediğimiz Ali Şîrûganî Dede'nin de aslında eserleriyle bugüne ulaştığını ve bestekarlıkta İtrî gibi büyük bir isim olduğunu, ancak daha önce bahsedilen sebeplerden dolayı isminin bilinmediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

³¹ Esad Efendi, a.g.e., v.16a; Tekin, a.g.e., s.77

³² Nuri Özcan, "İtrî Efendi, *Buhûrîzâde'*", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.19, İstanbul 1999, s.220

³³ 12 numaralı dipnota bakınız.

M. Emin Soydaş: *Unutulmuş bir Osmanlı bestekarı: Ali Şîrûganî Dede.*

Dinî formlarda en fazla eser besteleyen kişi olmasının yanı sıra, eserlerinin sanat değeri ve bugüne ulaşan besteleriyle de Ali Şîrûganî Dede Osmanlı tarihindeki büyük bestekarlardan birisi olarak anılmayı hak etmektedir. Klasik musiki için İtrî veya İsmail Dede'nin konumu ne ise, dinî musikide de Ali Şîrûganî Dede'nin yeri odur. 17. yüzyılda dinî musikiye damgasını vurarak bu türün tarihî gelişiminde önemli bir rol oynayan ve yaygın şöhret kazanan besteleriyle de kendinden sonraki bestekarları etkileyen Osmanlı-Türk müziği tarihinin bu önemli şahsiyetinin tanıtılması ve günümüze ulaşan eserlerinin de gün yüzüne çıkartılıp seslendirilmesi gerekmektedir.

Ali Şîrûganî Dede'nin Günümüze Ulaştığı Tespit Edilen Eserleri

1. Acem Durak: *Tende cânım cânâda cânânımdır Allâh Hû diyen* (Akpınar, a.g.e., s.207-08)
2. Acem 'Düyek' İlâhi: *Dermendim mücrimim dermâna geldim yâ Resûl* (Akpınar, a.g.e., s.189)
3. Acemaşîran 'Semâi' İlâhi: *Bakıp cemâl-i yâre çağırırım dost dost* (Akpınar, a.g.e., s.205)
4. Bûselik 'Evsat' İlâhi: *Nice bir besleyesin sen bu kadd ü kâmeti* (Öztuna, a.g.e., c.1, s.54)
5. Dügâh 'Evsat' Tevşîh: *Yâ İlâhî âsitânın hastaya dâr-üş şifâ* (Akpınar, a.g.e., s.195-96)³⁴
6. Eviç 'Düyek' İlâhi: *Allâhu Rabbî Lâyezâl yâ Vâhidu yâ Zel-celâl* (Akpınar, a.g.e., s.203)
7. Eviç 'Evsat' İlâhi: *Devrân odur kim devrini devr-i felek bilmez ola* (Akpınar, a.g.e., s.201)
8. Eviç 'Düyek' İlâhi: *Ey gönül bir derde düş kim anda dermân gizlidir* (Akpınar, a.g.e., s.204)
9. Eviç 'Evsat' İlâhi: *Ey tarîkat erleri ey hakikat pîrleri* (Akpınar, a.g.e., s.202)
10. Eviç 'Evsat' İlâhi: *İlim bahri vücûd asdâfinun dürdânesiyim ben* (Akpınar, a.g.e., s.198-99)

³⁴ Hafız Ahmed Efendi'ye ait olarak da kayıtlıdır. (Şengel, a.g.e., c.2 s.64-65)

M. Emin Soydaş: *Unutulmuş bir Osmanlı bestekarı: Ali Şîrûganî Dede.*

11. Eviç ‘Evsat’ İlâhi: *Nazarın pâk ise aldın nazarı* (Akpınar, a.g.e., s.200)
12. Eviç ‘Sofyan’ İlâhi: *Tehî sanman siz beni dost yüzün görüp geldim* (Akpınar, a.g.e., s.197)
13. Hüseyinî ‘Nîm Evsat’ İlâhi: *Bir yüze dûş oldu gözüm yüz bin anın dîvânesi* (Töre, a.g.e., c.6, s.40-41³⁵; Öztuna, c.1, s.54)
14. Hüseyinî ‘Düyek’ İlâhi: *Erenlerin sohbeti ele giresi değil* (Akpınar, a.g.e., s.193)
15. Hüseyinî ‘Düyek’ İlâhi: *Vâsıl olmaz kimse Hakk’a cümleden dûr olmadan* (Akpınar, a.g.e., s.215³⁶; Öztuna, a.g.e., c.1, s.54)
16. Hüseyinîaşîran ‘Evsat’ İlâhi: *Kıldan ince ve kılıçtan keskin ol şâhun yolu* (Akpınar, a.g.e., s.194)
17. Hüzzâm ‘Evsat’ İlâhi: *Şermsâr etme Hüdâyâ rûz-i mahşerde beni* (Töre, a.g.e., c.5, s.114-15; Öztuna, a.g.e., c.1, s.54)
18. Mâhur Durak: *Dermân arardım derdime derdim bana dermân imiş* (Türk Musikisi Klasiklerinden Temcit Na’t Salât Durak, s.49)
19. Mâhur ‘Devr-i Revân’ İlâhi: *Gir semâ’a zikr ile gel yana yana Hû deyu* (Akpınar, a.g.e., s.206)
20. Muhayyer ‘Düyek’ İlâhi: *Ahvâl-i serencâmum bu sâate erince* (Töre, a.g.e., c.6, s.149; Öztuna, a.g.e., c.1, s.54)
21. Muhayyer ‘Devr-i Hindî’ İlâhi: *Cümle âlem âşinâ ben arada bîgâneyim* (Akpınar, a.g.e., s.178)
22. Nîkrîz ‘Düyek’ İlâhi: *Ey hakîkat erenleri dost elinin rehberleri* (Şengel, a.g.e., c.2, s.42³⁷; Öztuna, a.g.e., c.1, s.54)
23. Nühüft Durak: *Benim mansûr-ı aşk hoş dâre geldim* (Akpınar, a.g.e., s.211-12)
24. Nühüft Durak: *Halk içre bir âyineyim herkes bakar bir ân görür* (Akpınar, a.g.e., s.209-10)
25. Rast ‘Sofyan’ İlâhi: *Hakk’a âşık olanlar zikrullâhtan kaçır mı* (Akpınar, a.g.e., s.179)
26. Rast ‘Sofyan’ İlâhi: *Ömür bağçesinin gülü solmadan* (Öztuna, a.g.e., c.1, s.54)³⁸

³⁵ Burada Tosunzâde Hüseyin Efendi’ye ait olarak geçmektedir.

³⁶ Burada gülizâr ilâhi olarak geçmektedir. Notaya alınırken bir eserin yakın özelliklere sahip başka bir makama ait olarak gösterilmesi söz konusu olabilmektedir. Bu listede güfte mecmualarında geçen kayıtlar esas alınmıştır.

³⁷ Burada Dede Efendi’ye ait olarak geçmektedir.

³⁸ Aynı makam, usûl ve güfteye sahip olan ve Küçük Ahmed Ağa’ya kayıtlı bir nota mevcuttur. (Şengel, a.g.e., c.1, s.91-92) Söz konusu nota bu esere ait olabilir, ancak eserin özellikleri ayırt edici olmadığı için kesin bir yorum yapmak mümkün olamamaktadır.

M. Emin Soydaş: *Unutulmuş bir Osmanlı bestekarı: Ali Şîrûganî Dede.*

27. Rehâvî ‘Devr-i Hindî’ İlâhi: *Dervîş olan kişinin sözleri umrân olur* (Şengüler, a.g.e., nota 1³⁹; Öztuna, a.g.e., c.1, s.54)
28. Rehâvî ‘Evsat’ Tevşîh: *Bu gülşende hezâr-ı bînevâyım yâ Resûlallâh* (Akpınar, a.g.e., s.190⁴⁰; Öztuna, a.g.e., c.1, s.53)
29. Sabâ ‘Sofyan’ İlâhi: *Aşkın aldı benden beni bana seni gerek seni* (Akpınar, a.g.e., s.188)
30. Sabâ ‘Hafîf’ İlâhi: *Gülşen-i vahdette dâim rûz ü şeb dil bülbülü* (Şengel, a.g.e., c.2, s.82-83⁴¹; Öztuna, a.g.e., c.1, s.54)
31. Sabâ ‘Evsat’ İlâhi: *Kandedir cehl ile zulmet nefis-i su’bânındadır* (Şengel, a.g.e., c.2, s.97; Öztuna, a.g.e., c.1, s.54)
32. Segâh ‘Düyek’ İlâhi: *Ey gâfil uyan rihlet-i nâgâhı unutma* (Akpınar, a.g.e., s.187)
33. Uşşâk Durak: *Zât-ı Hak’ta mahrem-i irfân olan anlar bizi* (Akpınar, a.g.e., s.213-14)
34. Uşşâk ‘Nîm Evsat’ İlâhi: *Bu cân teşne visâl-i hazretine* (Akpınar, a.g.e., s.191-92)
35. Uzzâl ‘Düyek’ İlâhi: *Ey garîb bülbül diyârın kandedir* (Akpınar, a.g.e., s.184⁴²; Öztuna, a.g.e., c.1, s.54)
36. Uzzâl ‘Evsat’ İlâhi: *Müсахhar emrine hep cümle eşyâ* (Akpınar, a.g.e., s.185-86⁴³; Öztuna, a.g.e., c.1, s.54)

Kaynaklar

Akpınar, Hüseyin, *Gülşenîlik’te Musiki ve Musikişinaslar*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Şanlıurfa 2004

Anonim, *Güfte Mecmuası*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum Bölümü, nr.637

Anonim, *Türk Musikisi Klasiklerinden İlahiler*, İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, İstanbul 1931-33

Anonim, *Türk Musikisi Klasiklerinden Temcit Na’t Salât Durak*, İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, İstanbul 1945

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1970

³⁹ Burada Dede Efendi’ye ait tebrîzhâverân ilâhi olarak geçmektedir. Bu "tebrîzhâverân" kaydının sebebi, eserin son sesinin rast yerine ırâk olduğu bir versiyonun mevcut olmasıdır. (Şengel, a.g.e., c.1, s.121)

⁴⁰ Burada pençgâh ilâhi olarak geçmektedir.

⁴¹ Burada Şikârîzâde Ahmed Efendi’ye ait olarak geçmektedir.

⁴² Burada hicâz ilâhi olarak geçmektedir.

⁴³ Burada hicâz ilâhi olarak geçmektedir.

M. Emin Soydaş: *Unutulmuş bir Osmanlı bestekarı: Ali Şîrûganî Dede.*

Ergun, Sadeddin Nüzhet, *Türk Musikisi Antolojisi – Dinî Eserler*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1942-43

Erguner, Süleyman, *Kutb-ı Nâyî Osman Dede ve Rabt-ı Ta'bîrât-ı Mûsikî*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1991

Ezgi, Suphi, *Nazarî ve Amelî Türk Musikisi*, İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, İstanbul 1933-53

Hızır İlyas Ağa, *Târih-i Enderûn*, İstanbul 1859

İsmail Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*, Bursa 1885

Kara, Mustafa, “Gülşeniyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.14, İstanbul 1996

Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1915-24

Özcan, Nuri, “İtrî Efendi, Buhûrîzâde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.19, İstanbul 1999

Özcan, Nuri, “Ali Şîrûganî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.2, İstanbul 1989

Özcan, Nuri, “Hafız Post”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.15, İstanbul 1997

Öztuna, Yılmaz, *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990

Soydaş, M. Emin, *18. Yüzyıla Ait Bir Elyazması Mecmuada Dinî Musiki Güfteleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001

Şengel, Ali Rıza, *Türk Mûsikîsi Klâsikleri – İlâhîler*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1979-82

Şengüler, Meral, “Tebriz Makamı Üzerine Bir İnceleme”, *Müzik ve Bilim*, sy.6, 2006, nota 1, (çevrimiçi) http://www.muzikbilim.com/6e_2006/senguler_m.html, 1 Haziran 2007

Şeyhülislam Esad Efendi, *Atrab-ül Âsâr fî Tezkireti Urefâ-il Edvâr*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, nr.6204

Tekin, Hakkı, *Şeyhülislam Esad Efendi ve Atrabü'l-Âsâr Fi Tezkiret-i Urefâi'l-Edvâr Adlı Eseri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1993

Töre, Abdülkadir, *Türk Mûsikîsi Klâsikleri – İlâhîler*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1984-96

Uludağ, Süleyman, “Dede”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.9, İstanbul 1994

Uzun, Mustafa, “Hulvî Cemâleddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.18, İstanbul 1998